

RESSENYES

Cercles. Revista d'Història Cultural 17/2014: 191-194

ISSN: 1139-0158

LÍMITS I PERSPECTIVES DE LA IDENTITAT LOCAL EN L'ÈPOCA CONTEMPORÀNIA. EL CAS DE CASTELLÓ

Nicolas Berjoan

TELEMME

Ferran ARCHILÉS CARDONA; Manuel MARTÍ MARTÍNEZ; Marta GARCIA CARRIÓN; Xavier ANDREU MIRALLES, *Ser de Castelló. La identitat local en l'època contemporània (c.1880-1936)*, Castelló, Fundación Dávalos-Fletcher, 2011, 246 p.

És un llibre remarcable el que el 2011 van publicar quatre representants del dinàmic Seminari d'història cultural de la Universitat de València. Remarcable pel seu objecte, la construcció de la identitat local de Castelló, entre finals del segle XIX i el primer terç del segle següent. Remarcable per la qualitat d'una reflexió que obre tantes pistes per pensar la qüestió de les identitats col·lectives. Remarcable per la compacitat d'un text escrit a quatre mans que sembla fos d'una mateixa matèria.

El sentit de la identitat

La més bella audàcia del llibre és la d'afrontar atrevidament la qüestió de les identitats col·lectives. I no solament enfrontar-se a aquest objecte tan polèmic com difícil de comprendre, sinó de fer-ho a més a més equilibradament. Els seus autors no es priven d'una marrada antropològica per tal d'explicar els mecanismes de la construcció identitària. Aquesta necessitat

per a l'individu, o per al grup, d'habitar el món, de donar un sentit al seu entorn, tot partint del fet d'assegurar-se de la seva existència i de motivar les seves accions. Una operació fundadora que passa per l'elaboració d'una genealogia que estableix un lligam entre la gesta dels avantpassats i la dels contemporanis. Que la definició de la identitat s'assembli al reflex metafísic no vol dir que hi hagi alguna cosa d'essencial que pugui suportar-la. Es tracta d'un artefacte elaborat per constructors d'identitat, en funció del context en el qual es mouen, com també de les relacions de força que constrenyen el seu treball.

En el Castelló d'aquestes últimes dècades decisives, uns corrents polítics antagonistes mantingueren dos tipus de discursos identitaris. Els republicans produeixen el discurs hegemònic tot reciclant els elements heretats d'una tradició liberal més antiga. El seu relat commemora la resistència oposada pels castellanencs a les tropes del general carlista Cabrera el juliol del 1837 com un acte que simbolitza l'amor de la llibertat que al seu torn caracteritza la seva personalitat col·lectiva, i els situa en una descendència de patriotes que, des del setge de Numància, van lluitar pel triomf de la llibertat a Espanya. Aquesta història posseeix una dimensió prescriptiva. Perquè els castellanencs de finals de segle són els descendents dels herois del 1837 han d'assumir la seva herència i donar el seu suport al partit republicà, el dels seus defensors presents. Perquè la causa de la llibertat és la del progrés han de comprendre que la fermesa amb la qual els seus avis la van adoptar va valer a la seva ciutat el desenvolupament modern, i que la seva fidelitat és la garantia de la futura prosperitat.

Qui vol desviar-los d'aquest camí és un traïdor a la pàtria, un d'aquests «carlistes» o d'aquests «clericals» que serveixen de boc emissari al partit republicà local, que tracta de mobilitzar les seves tropes brandant l'amenaça de la reacció. Tanmateix, són més aviat els liberals conservadors o els erudits regionalistes de la Societat castellanenca de cultura que tractaran de desmuntar la seva propaganda. Els primers ho fan més aviat militant per una despolitització de la festa que els republicans organitzen amb motiu de l'aniversari dels esdeveniments del 1837, que impugnen els mites que han contribuït a forjar. Quant als segons, dibuixen en les seves obres un altre retrat dels castellanencs, descrits com a simples i piadosos treballadors de la terra.

El temps de la festa

Les festes que se celebren cada juliol a partir dels anys 1880 i la seva inevitable manifestació cívica constitueixen el moment culminant de

l'escenificació del discurs republicà sobre la identitat local. Mentre que els liberals s'hi associen encara els anys 1880, els anys 1890 obren un període durant el qual els republicans s'apropriaran l'acte. Es manté fins a la Primera Guerra Mundial i es distingeix tant per la seva eficàcia mobilitzadora com per les polèmiques que l'envolten. Les elits catòliques i conservadores en demanen la neutralització política, en nom de l'ordre públic i dels interessos del comerç, quan no es tracta simplement de la seva supressió. El clima polític i social tens, afegit als incidents que abunden entre 1914 i 1916, provoca finalment la seva anul·lació el 1917 i la dràstica reducció del seu programa el 1918.

Cal esperar el 1919 perquè les «festes de juliol» recuperin importància, però els bons dies de la festa republicana s'han acabat. Segons el desig dels conservadors, la processó cívica es perd en una multitud de manifestacions lúdiques que patrocinen les fortunes de la ciutat. Aquestes festes despolititzades esdevenen la regla sota la Dictadura de Primo de Rivera, durant la qual els erudits de la Societat castellonenca de cultura tracten d'accentuar el caràcter folklòric de les celebracions locals i afavoreixen les antigues festes de la Magdalena en detriment de les de juliol. Cal esperar 1931 i la República per tal de veure-les celebrar de bell nou amb fervor, però no tindran continuïtat a partir de l'any següent, quan es fissa el front antidictatorial i els «vells republicans» de Castelló s'acosten, al mateix pas que el Partido radical al qual estan associats, a la CEDA de Gil Robles. Aquesta virada a dreta del republicanisme històric fa inaudibles els discursos vehements que continuen denunciant el perill clerical mentre que els seus autors sostenen, després de les eleccions del 1933, un govern la lleialtat del qual respecte del règim es posa en dubte. Així, les festes de juliol acaben per enfoscar-se en les contradiccions dels seus promotors, tot i que els defensors del Front Popular voldran fer-les reviuir una última vegada el 1936.

Un model d'identitat republicana?

A pesar que la trama cronològica de l'obra segueix les peripècies d'aquestes festes, la seva substància és infinitament més rica. Caldria, per informar-ne com cal, parlar d'altres instruments que utilitzen els productors d'identitat per difondre el seu missatge i, en especial, de l'ús diferenciat de la premsa, pel costat republicà, i de la revista i del llibre, pel costat conservador, que diguin alguna cosa de la cultura d'ambdós partits. Caldria encara aturar-se en les pàgines dedicades al paper de la dona en la cultura republicana. Se'ns perdonarà que no anem més lluny en aquestes direccions ja que dels bons

llibres mai no se'n fa la volta completa i sí, en canvi, se'ns permetrà que ens arriquem més aviat a plantejar tres observacions de la nostra collita.

D'entrada, dir que hom se sent impacient, un cop tancat el volum, d'obrir un treball tan reeixit sobre la recepció dels discursos construïts pels republicans i pels seus adversaris, que dibuixaria un panorama de les categories socials, que arriben a seduir, i també de les deformacions, dels ajustaments i dels rebuïgs que han pogut suscitar en els seus destinataris. Després de llegir un estudi dominat fins a tal extrem, després d'altres que s'interrogaven a la seva manera sobre la construcció de les identitats locals i nacionals a diversos països d'Europa, hom es pregunta si els historiadors no estan disposats a travessar la barrera i a separar els productors d'identitat de les poblacions de què s'ocupen. És una tasca immensa, de resultats incerts, però a la qual es podria tal vegada pretendre en uns terrenys tan abalisats. La seqüència cronològica escollida, els anys que van del 1880 als preàmbuls de la Segona Guerra Mundial mereix igualment de ser comentada. Correspon a la propulsada per Eugen Weber en el seu treball clàssic sobre el cas francès, i ens hem de preguntar si no representa el gran moment de nacionalització de les poblacions europees. Després d'un primer segle XIX durant el qual s'elaboren els relats fundadors de les identitats nacionals, vindria el temps de la seva difusió a gran escala per l'escrit de masses, les manifestacions de masses, la politització de les masses. Coses, totes elles, que feien impossible fins llavors l'absència de mitjans de comunicació eficaços i d'un públic susceptible de ser mobilitzat.

En fi, el llibre suggereix que existeix una manera republicana de concebre la relació entre local i nacional, que es pot observar tant a França com a Espanya, els fonaments de la qual caldria exhumar. Els seus autors demostren bé com, tant entre els republicans com entre els seus adversaris conservadors, l'exaltació de les glòries locals participa de tota la nació. Però els primers ignoren gairebé sistemàticament l'escala intermediària d'adhesió que podria constituir l'antic regne de València, que els altres tendeixen a valoritzar. Així contribueixen a forjar una manera de representar-se la identitat col·lectiva encara àmpliament generalitzada a Castelló, que articula un esperit tancat amb un ardent nacionalisme.